

Joan Pons Moyà 1955 - 2003

Fotografia relativament recent d'en Joan, presa durant una animada tertúlia paleontològica.

L'amic en Joan, "el Xoni", tal com l'anomenàvem els seus col·legues més propers, ens ha deixat com a conseqüència d'una llarga i implacable malaltia. Aquest fet, a banda de fer-nos palesa –d'una manera ben dolorosa– la feblesa dels humans i la irrellevància de les seves aspiracions, ens exigeix rememorar la seva figura, sobretot des del punt de vista de les activitats i contribucions que va fer relacionades amb l'espeleologia i amb la nostra institució federativa.

En Joan nasqué a Palma fa menys d'una cinquantena d'anys, lligat en certa mesura a l'illa de Menorca, que era el lloc de naixement del pare. Les seves inquietuds naturalístiques es destaparen de ben jove: a començament de la dècada dels setanta ja s'interessava per la malacologia marina, de la mà del prestigiós quaternarista en Joan Cuerda, també recentment desaparegut. Amb aquest apreciat mestre, "el Xoni" s'apropà al món de la paleontologia mitjançant visites a jaciments marins clàssics com el del Camp de Tir.

El 1972 ja tenim documentada la dedicació d'en Joan Pons a les activitats espeleològiques. Aquest any es troba integrat dins del Grup Espeleològic Mallorquí, de Palma –amb companys com: J. Oliver, A. Rado, B. Seguí i E. Seguí–, grup que comença a

realitzar activitats espeleològiques en distints punts de l'illa. En aquesta època col·laborà en l'exploració i topografia d'avencs importants, com l'avenc des Gorg Blau (Escorca), així com de cavitats diverses per les rodalies de l'ermita de Maristela, a Esporles. L'any següent, apareix implicat en un moment "històric" de l'espeleologia a la nostra illa: el 12 d'octubre de 1973 participa en un descens a l'avenc des Gel (Escorca), descobert feia poc temps, data en què té lloc la trobada del dipòsit de gel que donarà nom a aquesta cavitat; en aquesta exploració hi participava en Joan Pons, juntament amb en Joan Soberats, n'Àngel Ginés i en Joaquín Ginés.

Encara que les contribucions del nostre amic en el camp de la topografia espeleològica no són gaire nombroses, formà part d'aquell nucli pioner que emprengué la catalogació i topografia sistemàtica del patrimoni espeleològic de les Balears. Les topografies més destacables firmades per ell són: l'avenc des Barrufà (Calvià), la cova des Galitzà (Mancor de la Vall), la cova des Mort, la cova d'en Pons i l'avenc de Sempinat (Esporles), la cova de na Polida (es Migjorn Gran, Menorca), l'avenc de sa Carrasca de Biniatró (Campanet), i la cova de sa Barramenta (o cova II de sa cometa des Morts) a Escorca.

En Joan Pons fotografiat al fons de la via normal de l'avenc des Gel (Escorca) el dia 12 d'octubre de 1973. Al llarg d'aquesta exploració es va trobar el gran dipòsit de gel que donà nom a la cavitat, el qual és ben visible en aquesta imatge.

L'any 1974 passa a engrossir les files del Grup Espeleològic EST, de Palma, essent en aquells moments un dels impulsors de les tècniques de sols corda, amb la utilització d'enginyers gairebé mítics com els "Jumar" o els "Dressler". En aquesta època, i de la mà de les exploracions espeleològiques, ja han començat les seves investigacions sobre els mamífers plio-pleistocènics de Mallorca, amb diverses contribucions com el catàleg de jaciments amb *Myotragus balearicus* presentat, amb Lluís Roca de l'Speleo Club Mallorca, en el *III Congreso Nacional de Espeleología* (Madrid, 1974).

Les seves inquietuds naturalístiques el feren aproximar també al camp de la bioespeleologia, participant en algunes recol·leccions faunístiques de col·legues i amics relacionats amb el Museu de Zoologia de Barcelona. Esmentarem les campanyes d'en Xavier Bellés (1975), n'Oleguer Escolà (1980),

així com la troballa a la cova dels Estudiants de Sóller –juntament amb companys de l'Equip de Recerques Espeleològiques del Centre Excursionista de Catalunya– del coleòpter cavernícola *Reicheia balearica*, que fou descrit l'any 1974 pel reconegut entomòleg en Francesc Español.

La dedicació d'en Joan als vertebrats endèmics del Plio-Quaternari de les Balears, continuarà a un ritme frenètic durant les dècades dels setanta i vuitanta, cristal·litzant en la publicació –l'any 1981– de la monografia "Les quimeres del passat: Els vertebrats fòssils del Plio-Quaternari de les Balears i Pitiüses", efectuada conjuntament amb els seus companys en Josep Antoni Alcover i en Salvador Moyà. Dins aquest context, la troballa i descripció –entre 1977 i 1982– d'algunes de les espècies arcaïques del gènere *Myotragus* (*M. pepponellai*, *M. antiquus*, *M. kopperi*) el converteixen sens dubte en un dels

Campament subterrani a la cova de sa Campana (Escorca), efectuat la Setmana Santa de l'any 1974. Devora "el Xoni" –ajagut a l'hamaca– apareix l'amic J. Oliver—alias "Jimmy Estómac"—, company inseparable de les seves primeres activitats espeleològiques.

pesos pesants de la paleontologia balear. Algunes campanyes paleontològiques efectuades en el barranc de Binigaus (es Migjorn Gran, Menorca), a partir de 1978 i amb el seu gran amic en Salvador Moyà, permeteren també la descripció de noves espècies com *Myotragus binigausensis* i *Nesiotites meloussae*.

Una qüestió tan prosaica com realitzar (l'any 1976) el servei militar de l'Espanya pre-democràtica, marcarà les activitats investigadores d'en Joan. El seu destí en l'armada, concretament a Cartagena (Múrcia), li permetrà prendre contacte amb un jaciment paleontològic singular: la Cueva Victoria. Aquesta localitat serà objecte de successives campanyes entre 1977 i 1984, algunes en col·laboració amb l'Institut de Paleontologia "Miquel Crusafont" de Sabadell, que posaran de relleu la importància paleontològica del jaciment. A més, la troballa a la Cueva Victoria d'indícis d'ocupació humana i de restes ossis del gènere *Homo*, el feren apropar-se als problemes relacionats amb el procés d'hominització a la península ibèrica; dins aquesta línia, treballà en jaciments com el d'Almenara (Castelló) i Orce (Granada), entre d'altres. També s'ocupà dels primers pobladors de les nostres illes, fet que li va permetre col·laborar amb investigadors de reconeguda solvència com n'Eudald Carbonell, en Jaume Coll o en John S. Kopper.

Les activitats espeleològiques continuades d'en

Joan es perllonguen més o manco fins a 1982, coexistint amb les seves intenses tasques paleontològiques i arqueològiques. Aquest mateix any entra en joc la que serà la seva companya fins al present: n'Antònia Córcoles, recolzament admirable i incondicional d'el "Xoni" fins als darrers moments. Fruit d'aquestes relacions extra-espeleològiques, resultarà el naixement del seu únic fill n'Eudald, l'any 1984.

És necessari deixar constància de la participació de Joan Pons en les tasques organitzatives de l'espeleologia balear, ja que va exercir diversos càrrecs federatius. Concretament, entre 1980 i 1981 fou secretari de la Federació Balear d'Espeleologia i, més endavant, del 1985 al 1992, va exercir el càrrec de Vicepresident.

Pel que fa a la nostra publicació Endins, ha estat un dels autors més prolífics havent publicat en aquestes planes un total de 17 treballs, sobretot de temàtica paleontològica i relatius a jaciments càrstics (es pot consultar una relació completa d'aquests treballs a: PLA & VICENS, 2000, Endins, 23, pàg. 174). Fou un dels impulsors inicials de la revista –juntament amb en Miquel Trias, n'Àngel Ginés i en Joaquín Ginés– i participà activament en ella d'ençà del primer número, el qual va ser mecanografiat pacientment per un grup de companys entre el quals es contava en Joan. Durant bastants d'anys va formar part del Consell de Redacció d'Endins.

A partir de la dècada dels noranta, les seves activitats es varen anar deslligant de l'espeleologia, decantant-se cada vegada més cap a l'estudi de diferents grups de mamífers fòssils, camp on realitzà nombrosos treballs amb el seu entranyable company en Salvador Moyà. Durant els temps més recents, centrà l'interès en la malacologia marina, àmbit en el que realitzà alguns treballs en col·laboració amb l'amic en Guillem Pons, biòleg i naturalista molt lligat tant a la Federació Balear d'Espeleologia com a la Societat d'Història Natural de les Balears.

No hi ha cap dubte que, des d'una formació totalment autodidacta, en Joan ha estat un importantíssim dinamitzador tant de l'espeleologia com de les investigacions sobre els vertebrats plio-quadernaris de les nostres illes. L'avaluació de la seva tasca científica no és l'objectiu principal d'aquestes planes. Hem pretès tan sols fer ben palesa la seva implicació en la naixença i desenvolupament de l'espeleologia balear, al temps que hem volgut reconèixer públicament les seves importants inquietuds i realitzacions culturals. Aquest reconeixement el volem fer arribar de manera molt especial a tots els familiars i amics, i en particular a la seva dona n'Antònia.

La valoració del seu vessant humà és molt més difícil, pel que té de subjectiva. En Joan Pons serà inolvidable per bastants de nosaltres, dels quals ha estat mestre en la irreverència religiosa i en les idees surrealistes, a la vegada que company de camí en les actituds progressistes i més o menys discordants amb la dinàmica actual de les nostres societats. Per ironies de l'existència humana, la seva activitat professional en el cementiri municipal –com a funcionari de l'Ajuntament de Palma– coincidí amb la plenitud dels seus treballs paleontològics; quin millor escenari per a la investigació de les despulles dels éssers vius i per a la constatació de la desraó de les aspiracions vitals dels homes!

Ha estat un exercici plaent, i alhora dolorós, recordar els bons moments compartits amb el nostre amic i company –i fer-ne partícips a d'altres–, així com divulgar el seu paper més que destacable dins l'espeleologia i les ciències naturals de les Balears. Aquestes pàgines volen ser un sentit homenatge a un company i amic, molt singular, que romandrà sempre en el nostre record.

Joaquín Ginés i Àngel Ginés

Bibliografia selecta sobre paleontologia de coves i jaciments càrstics (per ordre cronològic)

- PONS-MOYÀ, J. (1974): El yacimiento paleontológico de sa Cova de sa Bassa Blanca (Alcúdia, Mallorca). *Speleon*, 21: 125-132. Barcelona.
- PONS-MOYÀ, J. & ROCA, L. (1974): Restos de grulla fósil en el Avenc de na Corna (Artà). *Endins*, 1: 17-20. Palma de Mallorca.
- PONS-MOYÀ, J. & ROCA, L. (1974): Estudio de los yacimientos paleontológicos con *Myotragus balearicus* Bate, y su distribución geográfica. *Actas III Congreso Nacional de Espeleología*. Tomo I. 24 pàgs. Madrid.
- GINÉS, A.; GINÉS, J. & PONS-MOYÀ, J. (1975): Nuevas aportaciones al conocimiento morfológico y cronológico de las cavernas costeras mallorquinas. *Speleon. Monografía I. V Symposium de Espeleología. Cuaternario*. 49-56. Barcelona.
- MOURER-CHAUVIRÉ, C.; ADROVER, R. & PONS-MOYÀ, J. (1975): Présence de *Grus antigone* (L.) dans l'Avenc de na Corna à Majorque (Espagne). *Nouv. Arch. Hist. Nat. Lyon*, 13: 50-55. Lyon.
- PONS-MOYÀ, J. (1977): La nouvelle espèce *Myotragus antiquus* de l'île de Majorque (Baléares). *Proc. Kon. Neder. Akad. Wetensch.* B 80 (3): 215-221. Amsterdam.
- MOYÀ-SOLÀ, S. & PONS-MOYÀ, J. (1979): Catálogo de los yacimientos con fauna de vertebrados del Plioceno, Pleistoceno y Holoceno de las Baleares. *Endins*, 5-6: 59-74. Palma de Mallorca.
- PONS-MOYÀ, J. & MOYÀ-SOLÀ, S. (1979): La fauna de carnívoros del Pleistoceno medio (Mindel) de la Cueva Victoria (Cartagena, España). *Acta Geológica Hispánica*, 2, 13: 54-58. Barcelona.
- PONS-MOYÀ, J.; MOYÀ-SOLÀ, S. & KOPPER, J.S. (1979): La fauna de mamíferos de la Cova de Canet (Esporles) y su cronología. *Endins*, 5-6: 55-58. Palma de Mallorca.
- MOURER-CHAUVIRÉ, C.; ALCOVER, J.A.; MOYÀ-SOLÀ, S. & PONS-MOYÀ, J. (1980): Une nouvelle forme insulaire d'effraie géante, *Tyto balearica* n. sp. (Aves, Strigiformes), du Pliopleistocene des Baléares. *Geobios*, 13 (5): 803-811. Lyon.
- MOYÀ-SOLÀ, S. & PONS-MOYÀ, J. (1980): Una nueva especie del género *Myotragus* Bate, 1909 (Mammalia, Bovidae) en la isla de Menorca: *Myotragus binigaussensis* nov. sp. Implicaciones paleoogeográficas. *Endins*, 7: 37-47. Palma de Mallorca.
- PONS-MOYÀ, J. & MOYÀ-SOLÀ, S. (1980): Nuevo representante del género *Nesiotites* Bate, 1944; *Nesiotites meloussae* nov. sp. (Insectivora, Soricidae) de los rellenos càrstics del Barranc de Binigauss (es Mercadal, Menorca). *Endins*, 7: 53-56. Palma de Mallorca.
- ALCOVER, J.A.; MOYÀ-SOLÀ, S. & PONS-MOYÀ, J. (1981): *Les Quimeres del Passat. Els vertebrats fòssils del Plio-Quadernari de les Balears i Pitiüses*. Editorial Moll. Monografies Científiques, 1. 261 pàgs. Ciutat de Mallorca.
- CARBONELL, E.; ESTÉVEZ, J.; MOYÀ-SOLÀ, S.; PONS-MOYÀ, J.; AGUSTÍ, J. & VILLALTA, J.F. (1981): Cueva Victoria (Murcia, España): lugar de ocupación humana más antiguo de la península Ibérica. *Endins*, 8: 47-57. Palma de Mallorca.
- CARBONELL, E.; MORA, R.; PONS-MOYÀ, J. & COLL, J. (1981): La indústria en sílex del jaciment de l'aire lliure de la zona del Rafal des Porcs – Cova des Drac (Santanyi, Mallorca). *Endins*, 8: 75-80.
- MOYÀ-SOLÀ, S.; AGUSTÍ, J.; GIBERT, J. & PONS-MOYÀ, J. (1981): El yacimiento cuaternario de Venta Micena (España) y su importancia dentro de las asociaciones faunísticas del Pleistoceno inferior europeo. *Paleontología i Evolució*, 16: 39-53. Sabadell.
- MOYÀ-SOLÀ, S. & PONS-MOYÀ, J. (1981): *Myotragus kopperi*, una nouvelle espèce de *Myotragus* Bate 1909 (Mammalia, Artiodactyla, Ruplicapriini). *Proc. Kon. Neder. Akad. Wetensch.* B 84 (1): 57-69. Amsterdam.
- FORNÓS, J.J. & PONS-MOYÀ, J. (1982): Icnitas de *Myotragus balearicus* del yacimiento de ses Piquetes (Santanyi, Mallorca). *Boll. Soc. Hist. Nat. Balears*, 26-135-144. Palma de Mallorca.
- MOYÀ-SOLÀ, S. & PONS-MOYÀ, J. (1982): *Myotragus peponellae* nov. sp.: un primitivo representante del género *Myotragus* Bate, 1909 (Bovidae, Mammalia) en la isla de Mallorca (Balears). *Acta Geológica Hispánica*, 17 (1-2): 77-87. Barcelona.
- PONS-MOYÀ, J. (1982): Hyaenidae (Carnivora, Mammalia) del Pleistoceno inferior de la Cueva Victoria (Murcia, España). *Endins*, 9: 45-48. Palma de Mallorca.
- PONS-MOYÀ, J. (1985): Nota preliminar sobre el hallazgo de *Homo* sp. en los rellenos càrstics de Cueva Victoria (Murcia, España). *Endins*, 10-11: 47-50. Palma de Mallorca.
- GINÉS, A. & PONS-MOYÀ, J. (1986): Aproximación al origen del yacimiento paleontológico del Pleistoceno inferior de Casa Blanca I (Almenara, Castelló). *Endins*, 12: 41-49. Palma de Mallorca.
- PONS-MOYÀ, J. & COLL, J. (1986): Observaciones sobre la estratigrafía y las dataciones absolutas de los sedimentos holocénicos de la Cova de Canet (Esporles, Mallorca). *Endins*, 12: 31-34. Palma de Mallorca.
- ANDREWS, J.N.; GINÉS, A.; PONS-MOYÀ, J.; SMART, P.L. & TRIAS, M. (1989): Noves dades sobre el jaciment paleontològic de la Cova de na Barxa (Capdepera, Mallorca). *Endins*, 14-15: 17-25. Palma de Mallorca.
- PONS-MOYÀ, J. (1990): Estratigrafia y fauna del yacimiento càrstico de Cala Morlanda (Manacor, Mallorca). *Endins*, 16: 59-62. Palma de Mallorca.
- PONS, G. & PONS-MOYÀ, J. (1997): Tanatocenosi dels mol·luscs marins de la cova de na Mitjana (Capdepera, Mallorca). *Endins*, 21: 75-78. Palma de Mallorca.